

Erken Cumhuriyet Döneminde Anadoluçuluk Düşüncesinin Mehmet Faruk Gürtunca'nın Şiirlerine Yansıması

Reflections of the Thought of Anatolianism on Mehmet Faruk Gürtunca's Poems in the Early Republican Era

Minel ŞENGÜL^a

^a Bağımsız Araştırmacı, Bursa, Türkiye, minelsengul1998@gmail.com

ÖZ

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet döneminde yeni kurulan Türk ulus-devletinin millî kimlik inşası sürecinde şekillenen Anadoluçuluk düşüncesini ve bu düşüncenin Mehmet Faruk Gürtunca'nın edebî üretimine yansımalarını ele almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma tecrübesi ve kaybedilen toprakların ardından tek sığınak olarak kalan Anadolu, dönemin aydınları tarafından vatan kavramının odağına yerleştirilmiştir. Dergâh ve Anadolu Mecmuası gibi yayın organlarında olgunlaşan bu düşünsel hareket zamanla farklı kollara ayrılmış; Mehmet Faruk Gürtunca ise coğrafyayı, mekânı ve halkı romantik unsurlarla estetize eden romantik bir Anadoluçuluk anlayışının öne çıkan temsilcilerinden biri olmuştur. Edebiyat araştırmalarında Faruk Nafiz Çamlıbel ve Kemalettin Kamu gibi isimlerin Anadoluçuluğu sıklıkla incelenirken Gürtunca'nın şiirlerinin gölgede kalması, çalışmanın hareket noktasını oluşturur. Bu doğrultuda şairin İlk Menba (1923), Anadolu (1939), Atatürk'e Ağıt-Millile Destan (1944) ve Bu Arslana Dokunmayın adlı eserlerinde yer alan şiirleri, dönemin fikrî arka planıyla ilişkilendirilerek metin merkezli bir okumayla değerlendirilmiştir. İnceleme, Gürtunca'nın Ziya Gökalp'in folklorik ve halkçı Türkçülük yaklaşımı ile Yahya Kemal'in tarihi ve medeniyet odaklı estetiğini bir araya getirdiğini; vatan coğrafyasını "Türklüğün Kâbesi" olarak kutsadığını, çilekeş Anadolu kadını ile saflığını koruyan taşra insanını mitleştirdiğini göstermektedir. "Anayurt Dün" ve "Anayurt Bugün" şiirlerinde ise imparatorluk döneminin ihmal edilmiş harabe Anadolu'su ile Cumhuriyet'in teknolojik hamleleri ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda kalkınan modern Anadolu'su diyalektik bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Sonuç olarak Gürtunca'nın şiirleri, Erken Cumhuriyet döneminin resmî kültür politikasını, kurucu modernleşme ülküsünü ve yeni vatandaş modelini meşrulaştıran ideolojik ve estetik bir dışavurum niteliğindedir.

ABSTRACT

This study examines the thought of Anatolianism, which took shape during the national identity construction of the new Turkish nation-state in the Early Republican era, and its reflections on the literary production of Mehmet Faruk Gürtunca. After the dissolution of the Ottoman Empire and the loss of its territories, Anatolia remained the only refuge and was placed by intellectuals

Anahtar Kelimeler

Erken Cumhuriyet Dönemi
Türk Edebiyatı • Milliyetçilik •
Romantik Anadoluçuluk •
Mehmet Faruk Gürtunca •
Anadolu şiiri.

Keywords

Early Republican Turkish
Literature • Turkish
Nationalism • Romantic

at the centre of the concept of homeland. Maturing around Dergâh and Anadolu Mecmuası, the movement branched into different currents, and Grtunca emerged as a prominent representative of a Romantic Anatolianism that aestheticised geography, place and people. Literary scholarship has frequently examined the Anatolianism of Faruk Nafiz Çamlıbel and Kemalettin Kamu, whereas Grtunca's poems have remained in the shadows; this constitutes the starting point of the study. Accordingly, poems from İlk Menba (1923), Anadolu (1939), Atatürk'e Ağıt-Millete Destan (1944) and Bu Arslana Dokunmayın are read closely against the intellectual background of the period. The analysis shows that Grtunca combined Ziya Gökalp's folkloric and populist Turkism with Yahya Kemal's historical and civilisation-centred aesthetics, sanctified the homeland as the "Kaaba of Turkishness", and mythologised the suffering Anatolian woman and the unspoiled provincial people. In "Anayurt Dn" and "Anayurt Bugn" he subjected the neglected Anatolia of the imperial era and the modern Anatolia developing through Republican technology and Atatürk's principles to a dialectical comparison. Consequently, his poetry constitutes an ideological and aesthetic manifestation that legitimises the official cultural policy, the founding modernisation ideal and the new citizen model of the Early Republican era.

Anatolianism • Mehmet Faruk Grtunca • Anatolian Poetry.

nerilen Atıf / Suggested Citation

Şengl, M. (2026). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Anadoluculuk düşüncesinin Mehmet Faruk Grtunca'nın şiirlerine yansıması. *Cedid*, 1, 56-71.

Extended Abstract

This study examines how the thought of Anatolianism, which took shape during the national identity construction of the Turkish nation-state in the Early Republican era, was reflected in the poetry of Mehmet Faruk Gürtunca. It argues that the line of ‘romantic Anatolianism’ in his poems is not merely a geographical eulogy, but at the same time an aesthetic manifestation of the official cultural policy of the Early Republic, constructed upon a ‘Yesterday/Today’ duality.

Nationalism reached the Ottoman Empire later than it did Europe, and the Turks were the last group within the Empire to be affected by it. As Turanist ideals collided with military reality and narrowed, Turkish nationalism was compelled to abandon its trans-border pursuits; this prepared the ground for identity construction to be confined to a territory with defined borders, namely Anatolia. Anatolianism, which emerged in this context, has been examined extensively in literary studies through figures such as Faruk Nafiz Çamlıbel and Kemalettin Kamu, while Gürtunca, a faithful carrier of the press and the founding ideology of the period, has remained in the shadows. The research problem arises from this gap: what kind of Anatolia does Gürtunca’s poetry construct, and how does it relate to the cultural policy of the era?

The study proceeds through a text-centred reading in which Gürtunca’s poems are evaluated in the context of romantic Anatolianism and related to the intellectual background of the period. Its scope comprises the historical development of Anatolianism and its branches on the one hand, and Gürtunca’s poems on the other. The first framework addresses the emergence of the movement in the Armistice period, the roles of the journals *Dergâh* (1921-1923) and *Anadolu Mecmuası* (1924-1925), and its division into ‘Ideological’ and ‘Culturalist’ Anatolianism together with the later branches identified in the literature. The second focuses on *İlk Menba* (1923), *Anadolu* (1939), Atatürk’e Ağıt-Millete Destan (1944) and *Bu Arslana Dokunmayın*, taking “Ah Anadolu”, “Anadolu”, “Bu Kız Kim”, “Ana Kalbi”, “Anayurt Dün” and “Anayurt Bugün” as the principal texts.

Gürtunca combines Gökalp’s folklore-oriented Turkism with Yahya Kemal’s aesthetics grounded in the past and in Ottoman-Turkish civilisation: he turns to the language of the people, the syllabic metre, folk legends and epics, yet remains faithful to the history of the geography and to the inherited Ottoman cultural heritage. “Ah Anadolu”, which opens *İlk Menba*, reveals the strategies of sanctifying place: reproducing a religious frame of reference for a secular national identity, the poet declares Anatolia the “Kaaba of Turkishness”, and the impoverished reality of the region is disregarded in favour of a cheerful feminine beloved. In “Anadolu”, included both in *Çocukların Şiir Kitabı* and in the 1939 volume, the act of travelling, repeated like a refrain, becomes a national

ritual of discovering the homeland. In the verse plays “Bu Kız Kim” and “Ana Kalbi”, human love merges with a collective concern for the homeland, and Turkish girls appear as active, fearless subjects behind the front, serving the myth of the self-sacrificing Anatolian woman. In the quatrains on village girls, the provincial people are raised to a sacred place beyond worldly reality, and their socio-economic difficulties are veiled by the moral ideal of loyalty.

“Anayurt Dün” (1924) and “Anayurt Bugün” (1939) show the dialectical structure of this romanticism most clearly. In the former, images of sick inns, collapsed houses and a panting ox-cart construct Anatolia as a morbid space in its death throes; this aesthetics of ruin documents the abandonment of the provinces during the Ottoman period, and the white-haired woman digging the burning soil for water arouses a melancholic sense of guilt. The dark ‘yesterday’ becomes a rhetorical ground legitimising the modernising initiatives of the Republican ‘today’: the poet declares that traditional military conquest has run its course and calls upon Turkish youth to take up the technological instruments of the Republic. In the latter poem those instruments appear as practices already learned; village children become active subjects of change, and the Turkish soldier challenges the whole world. The closing lines link the overcoming of Anatolia’s ill fortune to the leadership of Mustafa Kemal Atatürk; written just after his death, the image of his sacred spirit soaring in the skies of the homeland attributes a secular transcendence to the founding leader. In *Bu Arslana Dokunmayın*, written against expansionist policy in the Mediterranean, Anatolia becomes a sacred whole, self-sufficient with its waters and firmament - a reactive defence imagining the homeland as a closed fortress.

Gürtunca’s romanticism rests on a double-timed and dialectical structure. He depicts the crisis of independence during the National Struggle and the abandonment of imperial-era Anatolia through a melancholic aesthetics of ruin, then overcomes that helplessness with narratives of heroism rooted in Central Asian Turkish history and with the victories won at the front. His texts thus document a reactive and defensive romanticism converting the trauma of the past into the national awakening of the future. *Anadolu* (1939) is a handbook of Romantic Anatolianism structurally as well as thematically: the advice to travel and discover extends across the whole book as a systematic national tour, mapping the cities and regions of Türkiye like a poetic atlas supported by black-and-white pictures. Rather than treating Anatolia’s socio-economic reality with rational realism, Gürtunca subjects it to ideological evaluation and reproduces it as a sacred motherland whose people are the source of moral purity. *Anadolu* is an ideological-literary landmark concretising the emotional and aesthetic perception of geography needed by the Early Republican elite in constructing the new nation-state and the acceptable citizen.

Giriş

Milliyetçilik kavramı, birçok tanımlama ile açıklanmaya çalışılır. Birçok düşünür tarafından ele alınan milliyetçilik konusu, her dönemde farklı yorumlamalarla tanımlanmaya çalışılmış fakat yapılan bu tanımlar milliyetçiliğin tam olarak açıklamakta tek başına yeterli olmaz. Milliyetçiliğin bu tanım zorluğu milliyetçiliği, bir söylem olarak ifade edilmesine neden olur (Delannoi, 1998, s. 33). Türkiye’deki milliyetçilik gelişimine baktığımızda süreç içerisindeki şartlara göre değişim gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkar. Millet kavramı, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet dönemine kadar imparatorluk içinde yaşayan Müslümanlar, Yahudiler, Rumlar ve Ermenileri ayrı birer millet olarak kabul ederek dinsel bir ayrıştırmayı ifade eden bir kavram kullanılır (Aydın, 1999, s. 109). Dünya üzerinde yayılan milliyetçilik anlayışının etkisiyle imparatorluk içerisinde yaşayan milletlerin ayaklanmaya başlamasına kadar millet kavramı dinsel farklılıkları ayırt etmek için kullanılmaya devam edilir.

Milliyetçilik ayaklanmaları Avrupa’ya kıyasla Osmanlı İmparatorluğu’nu daha geç bir dönemde etkiler. Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu isimli eserinde Osmanlı İmparatorluğu’nun dini ve etnik yapısını inceleyerek toplulukların milliyetçilik akımları için hazır bir şekilde bulunduğunu belirtir. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki milliyetçilik hareketlerinden en son etkilenen grubun da Türkler olduğu belirtilir. Lewis’e göre Türklerin milliyetçilikten etkilenmeleri yavaş bir şekilde ve dış güçler sayesinde gerçekleşir. Dış güçlerin içinde yer alan en önemli unsur ise Avrupa’da 18. yüzyıldan itibaren yoğun bir şekilde gelişen Türkoloji bilimi kabul edilir. Ayrıca Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra Avrupa’ya öğrenci gönderme hareketliliği ile giden öğrencilerin Avrupa’daki Türkoloji çalışmalarıyla ve milliyetçilik kavramıyla tanışmaları Osmanlı İmparatorluğu’nda millî kimlik arayış sürecini başlatır (Lewis, 2011, s. 466-469). 19. yüzyılın ikinci yarısında, Batı’daki Türkoloji çalışmaları ile tanışan bazı Osmanlı aydınları, köklü bir Türk medeniyetinin devamlılığı fikrini uyarlayan çalışmalara girişmiştir. Çalışmalara girişen isimler arasında Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Bursalı Tahir, Mustafa Celaleddin Paşa ve Şemseddin Sami verilebilir (Bora, 2017, s. 197). Bu girişimlerden sonraki süreçte Rusya’dan İstanbul’a gelen Müslüman Türk aydınlarının milliyetçilik çalışmaları dikkat çeker. Feroz Ahmad bu dönemi şu şekilde değerlendirmiştir:

“İstanbul’a Rusya’dan gelen Müslüman aydınların ‘Türk’ olmak konusundaki bilinçleri Osmanlı aydınlarına göre daha çok gelişmişti. Rus İmparatorluğu’nda Slavizmle günbegün karşılaştıklarından beraberlerinde milliyetçilik fikrini geliştirmişlerdi. İsmail Gasprinski [Gaspıralı İsmail] (1851-1914), Yusuf Akçura (1876-1935), Ahmet Agayev [Ahmet Ağaoğlu] (1868-1939) gibi öncüler Türkçülük akımına güncellik kazandırdılar” (Ahmad, 2014, s. 45-46).

Milliyetçilik, bir ideoloji olarak kendisini 1911 yılı itibarıyla göstermeye başlar, Türkçülüğün bir ideoloji halini almasında ise öncelikle Akçura’ya Yusuf’un Mısır’da çıkan Türk gazetesinde 1904’te yayımladığı “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı kapsamlı çalışması etkili olur. Bu ideolojinin gelişmesinde Ömer Seyfettin, Mehmet Emin ve Ziya Gökalp gibi isimlerin payı büyüktür.

“Emile Durkheim’den etkilenen Ziya Gökalp, Türkçülüğün sosyolojik bir çevreye oturtulmasında, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali beyler Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türkleri kapsayan bir Türk dünyası ve Türklük fikrinin kavramsallaştırılmasında, Ömer Seyfettin ve Mehmet Emin beyler sadeleştirilmiş dil ve Türkçü edebiyat tezlerinin oluşturulmasında öncü roller oynadılar” (Hanioglu, 2012, s. 553).

Türkiye’de milliyetçiliğin gelişmesinde öncü olan isim Yusuf Akçura’dır. Akçura, Osmanlı’nın son dönemlerinde öne çıkan fikir hareketlerinden “üç tarz-ı siyaset” olarak kabul edilen Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık arasında bir değerlendirme yapar ve Türkçülüğü uygun bulur. Yusuf Akçura da Ziya Gökalp gibi tüm Türk boylarını bir çatı altında toplamak ister ve

bu idealin adı Turancılık olarak kabul edilir. Ortaya konan bu idealde amaç dünya üzerinde yaşayan bütün Türkleri bir araya getirmektir. Erdoğan Musa tarafından hazırlanan Yusuf Akçura'nın hatıralarını aktaran kitapta Akçura, kendisini milliyetçiliğe iten sebepler olarak Osmanlı İmparatorluğu içinde Balkan topraklarındaki halkların milliyetçilik ayaklanması olduğunu dile getirir. Milliyetçilik düşüncesini çok yönlü bir şekilde değerlendirmesini ise Osmanlı İmparatorluğu'nda değil de dışarıda yetişen bir aydın olmasına bağlar (Akçura, 2012, s. 110-112). İmparatorluğun dağılması ve Turancı ideallerin askeri gerçeklikle çarpışarak daralması, Türk milliyetçiliğini sınır ötesi arayışlardan vazgeçmeye zorlar; bu durum, kimlik inşasının sınırları belirli bir toprak parçasına, yani Anadolu'ya hasredilmesine zemin hazırlar.

Erken Cumhuriyet döneminde, yeni devletin politikasının ve ideolojisinin belirlenmesinde etkili olan düşüncelerden biri Anadoluçuluk olur. Anadoluçuluk; siyasi, felsefi ve sosyolojik açılımları bulunan bir düşünce hareketidir. "Anadoluçuluk düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen sona erdiği ve yeni bir oluşumun tartışıldığı fakat pek berraklaşmadığı bir evrede ortaya çıkmıştır" (Atabay, 2008, s. 515). Bu hareket üç tarz-ı siyasetin geçerliliğini yitirdiği, siyasal ve zihinsel inkılapların hızlı ve radikal bir biçimde yaşandığı bir süreçte doğar. Anadolu düşünce milliyetçilik, toprak üzerinden oluşturulup hayal olmaktan uzak bir aksiyon haline getirilmeye çalışılır. Anadolu coğrafyası ile sınırlı bir milliyetçilik anlayışı ortaya koyularak genç Cumhuriyet'e rehberlik etme arzusunda olunur. Bu bağlamda tarih, vatan, ulus, kimlik gibi kavramlar yeniden belirlenerek tanımlanır (Hacısalıhoğlu, 2023, s. 1-2).

Edebiyatta Faruk Nafiz veya Kemalettin Kamu gibi isimlerin Anadoluçuluğu sıklıkla incelenirken, Erken Cumhuriyet dönemi matbuatının ve kurucu ideolojinin sadık bir taşıyıcısı olan Mehmet Faruk Gürtunca'nın şiirleri bu bağlamda gölgede kalır. Bu çalışma, Gürtunca'nın şiirlerindeki 'romantik Anadoluçuluk' çizgisinin sadece coğrafi bir övgü olmadığını, aynı zamanda Erken Cumhuriyet'in "Dün/Bugün" ikiliği üzerinden kurulan resmi kültür politikasının estetik bir dışavurumu olduğunu iddia eder. Bu doğrultuda çalışmada Mehmet Faruk Gürtunca'nın şiirleri romantik Anadoluçuluk bağlamında değerlendirilir.

1. Anadoluçuluk Düşüncesinin Gelişimi

Anadoluçuluk fikri 1915 yılı ve sonrasında dillendirilmeye başlamış olsa da fikir alt yapısı 1913 yıllarında atılmaya başlamıştır. Türkçülük ile İslamcılık arasında kalan, ikisini de kabul etmekle birlikte ikisinde de eksiklikleri fark eden bir grup aydının arayışıdır. 1913 yılında İslamcı *Sırat-ı Müstakim*'den ayrılarak *İslam Mecmuası*'nda yazı yazmaya başlayan Mehmet Şemsettin, Halim Sabit, Musa Kazım gibi yazarlar, Türkçü çizgide bulunan *Türk Yurdu* dergisi ile İslamcı bir çizgide bulunan *Sırat-ı Müstakim* arasında bir dergi olan *İslam* dergisinde yazması da bulundukları yeri gösterme açısından çok önemlidir (Atabay, 2008, s. 515).

Mütareke döneminde ortaya koyulan ve değişik zamanlarda memleketçilik, yeni Türk milliyetçiliği gibi isimlerle de anılan hareketin en yaygın ismi, Anadoluçuluktur. Bu düşünce hareketini savunanlara ise Anadolu denir. Anadoluçulara göre Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık hareketleri millet kavramını açıklamada yetersiz kalır. Yeniden oluşturulacak bir Türk kimliği ancak Anadolu coğrafyasında yetişebilecektir. Anadoluçular, temele yerleştirdikleri Türk tarihini 1071 Malazgirt Savaşı ile başlatırlar.

Anadoluçuluk, ilk olarak 1920'li yıllarda gündeme getirilir (Topçu, 1999, s. 12-13). Hilmi Ziya Ülken, Anadoluçuluk düşüncesinin ortaya çıkışını şu şekilde ifade eder:

"İkinci Meşrutiyet'in Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık şeklinde üç yaygın ideolojisine tepki halinde Mütareke'de doğan hareketlerden biri memleketçilik idi. Bu hareketin ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917'de atılmış bulunuyordu. Ondan iki yıl

sonra Mülkiye sıralarında (1919) Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir akım doğdu" (Ülken, 2021, s. 712).

Anadoluculuk düşüncesinin ortaya çıkmasında "Anadolu vatanı Türk milletinin gerçek vatanıdır." tezinin etkisi vardır. I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'nun yenik çıkması ve topraklarının parçalanması ile elde kalan ve memleket kabul edilebilecek tek yer olarak Anadolu toprakları kalır. Anadolu'nun savunulması, vatanın savunulması olarak kabul edilir ve Anadolu'ya yeni bir kimlik kazandırılması sağlanır. Böylece Anadoluçuluk düşüncesi şekillenerek bir ideoloji hâlini alır ve aydınlar tarafından savunulan bir hareket hâline dönüşür.

Anadoluculuk düşüncesinin gelişiminde Dergâh dergisi ve Anadolu Mecmuası, önemli bir role sahiptir. Dergâh dergisi, İstanbul'un işgal altında olduğu ve Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda yayım hayatına başlamıştır. 15 Nisan 1921-5 Ocak 1923 yılları arasında kırk iki sayı yayımlanır. Derginin yazar kadrosu ise Yahya Kemal, Mehmet Emin Erişgil, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Fuat Köprülü ve Mustafa Şekip Tunç gibi Darülfünun hocaları ve bu dönemde Darülfünun öğrencileri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Nihat Özön gibi isimler oluşturur (Karadişoğulları, 2005, s. 220-222). Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda elde kalan vatan toprağının Anadolu olması hem aydın sınıfını hem de halkı etkileyen bir durum olur ve Anadolu, bağımsızlığın sembolü hâline gelir. Bu dönemde yayım hayatına başlayan Dergâh, ilk sayısından itibaren Anadoluçuluk fikrinin etkisiyle Millî Mücadele'ye tam anlamıyla destek verir. Bu dönemde harap ve yorgun olarak tasvir edilen Anadolu'nun içinde bulunduğu olumsuzlukları aktarır. Anadolu'yu ve Millî Mücadele'yi gür bir sesle anlatmaya çalışan Dergâh dergisinin, 15 Nisan 1921'de başlayıp 5 Ocak 1923'te yayın hayatına son vermesi, temel olarak derginin varoluşsal misyonunu tamamlamasıyla ilişkilidir. Derginin mesul müdürü Mustafa Nihat Özön'ün ifadeleriyle; Millî Mücadele'nin zaferle taçlanması neticesinde dergi yayın amacını gerçekleştirmiş, ayrıca kamuoyunun bilgi alma ihtiyacı edebi dergilerden günlük gazetelere kaymıştır. Tirajın 1.000 adetten 200'e kadar gerilemesi de bu kapanış sürecini hızlandıran somut bir etken olur (Özön, 1949, s. 215).

Anadoluculuk düşüncesinin bir çatı altında toplanması Anadolu Mecmuası ile gerçekleşmiştir. Anadolu Mecmuası, Nisan 1340 (1924)-Şubat (1925) tarihleri arasında toplam on iki sayı yayımlanmakla birlikte Türk fikir ve edebiyat tarihi açısından önemli bir dergi olarak dikkat çeker. İlmi ve edebi bir mecmua olarak İstanbul'da yayımlanan Anadolu Mecmuası'nın imtiyaz sahibi Mehmet Halit Bayrı, mesul müdürü ise Haydar Necip'tir (Tonga, 2011, s. 138).

Anadoluculuk düşüncesi savunulmaya başlandıktan sonra kendi içerisinde "İdeolojik Anadoluçuluk" ve "Kültürcü Anadoluçuluk" olarak iki gruba ayrılır. Anadoluçuluğun iki kola ayrılmasında Mükremin Halil'in etkisi olmuştur. Mükremin Halil, Anadoluçuluk düşüncesini siyasal bir konuma taşımıştır. Anadolu Mecmuası'ndaki yazarlar ve yazılar dikkate alındığında dergi etrafındaki kişilerin "Kültürcü Anadoluçuluk" anlayışı altında toplandığı görülür (Ülken, 2021, s. 712-713). Anadoluçuluk fikri, benimsediği "Kültürcü Anadoluçuluk" çizgisinde ilerlerken daha sonraları siyasi bir özellik kazanır. Anadoluçuluk fikrinin siyasi bir harekete dönüşmesi derginin yazar kadrosunda bulunan isimler tarafından olumlu karşılanmamış ve belli bir süre sonra Anadolu Mecmuası altında toplanan yazarlar dağılarak derginin yayın hayatına son verilmiştir. Derginin yayın hayatına son vermesine rağmen derginin yazar kadrosunda bulunan Hilmi Ziya Ülken, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mükremin Halil ve Mehmet Faruk Gürtunca ilerleyen yıllarda da bu fikir doğrultusunda eserler vermeye devam eder.

Anadolu Mecmuası, Anadolu Neşriyat Komandit Şirketi tarafından yayımlanır. Bu şirketin Hilmi Ziya ve arkadaşları tarafından kurulma amacı ise Anadolu'yu çok yönlü bir biçimde ele alan ve aktaran bir yayın serisi yaratmaktır. Dergide yer alan metinlerde:

"aynı toprağı paylaşanların müşterek geçmişi üzerinden yeni bir ulusal kimlik yaratmanın peşinde olunmuştur. Bu kimlik hayali olmaktan uzak, ayakları yere

basan, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde Anadolu halkına odaklanan bir milliyetçilikle pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bu kimliğin özümsemiş benimsenmesi için Anadolu birçok yönden idealize edilmiştir. Bu çerçevede Anadolu'nun gelenek ve görenekleri, Anadolu kadını, Anadolu şehirleri, Anadolu mimarisi, Anadolu'nun yetiştirdiği şahsiyetler, Anadolu halk şairleri, tasavvufi halk edebiyatı, Anadolu tarihi ve Anadolu coğrafyası gibi pek çok konu işlenmiştir" (Hacısalıhoğlu, 2024).

Anadolu Mecmuası'nın yazar kadrosunu incelediğimizde dergiye katkı sağlayan şu isimler sayılabilir: Ahmet Refik Altınay, Hilmi Ziya Ülken, Mükremin Halil, Mehmet Halil Bayrı, Yahya Kemal Beyatlı, Ömer Bedrettin Uşaklı, Rauf Yekta, Hamit Sadi Selen, Necmettin Halil Onan, Feridun Nafiz Uzluk, Haydar Necip, Necip Asım, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Rıza, Faruk Nafiz Çamlıbel, Mehmet Şeref, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Emin Erişirgil, Ali Hikmet, Ali Mümtaz Arolat, Necip Fazıl Kısakürek, Mehmet Faruk Gürtunca.

Anadoluculuk düşüncesi etrafında şekillenen Anadolu Mecmuası'na baktığımızda savunmaya ve uygulamaya çalıştığı görüşlerden biri Anadolu tarihini tanıtmak ve duyurmak olduğunu görürüz. Derginin yazar kadrosunda bulunan isimler tarafından bir görev olarak kabul edilen Anadolu tarihi, yazarların yazılarında kullanmış olduğu başlıca kaynak olur. Anadolucular, tarihi Türklerin Anadolu'yu fethiyle başlatır ve büyük medeniyetler yetiştiren Anadolu'nun tarihini öğrenmek ve öğretmenin her Türk'ün görevi olduğunu düşünürler (Aslan, 2008, s. 64).

Anadolucular için bir diğer önemli nokta coğrafyadır. Anadolucular, Anadolu'yu siyasi ve kültürel olduğu kadar coğrafya ilminin verilerine dayanarak da tahlil ederler (Aslan, 2008, s. 79). Dergide coğrafyayla alakalı yazılarda Anadolu'nun iklim ve coğrafyasına yer verilir. Anadoluculara göre coğrafya da tarih gibi temel bilimlerden biridir ve Anadolu'nun temelini oluşturur.

Anadoluculuk düşüncesinin gelişmesinde etkili olan Nurettin Topçu, milliyetçiliğin oluşumunu maddi ve manevi unsurlarla belirtir. Nazif Öztürk'e göre Nurettin Topçu, Anadoluculuk ruhuna, irade felsefesine ve isyan ahlakına uygun bir düşünce yapısına sahiptir. Ayrıca Nurettin Topçu'nun Anadoluculuk tasavvuru ile Mevlana'nın pergel metaforunun birbirine benzediğini dile getirmiştir. Öztürk'e göre pergelin sağ ayağı Anadolu üzerinde sabit kalırken sol ayağı ile Batı'nın fikri ve ilmi akımları arasında gezer (Öztürk, 2006, s. 438-439).

Anadoluculuk düşüncesi, ortaya çıktığı dönemde edebiyatı da etkiler. Yazarlar, eserlerinde Anadolu'yu anlatmayı amaçlar. Eserlerde Anadolu'nun coğrafyası ve insanı geniş bir yer tutar. Zaman içerisinde aydınların Anadoluculuk anlayışında değişimler yaşanır. Bu değişim, aydınların Anadolu'ya bakışı ve kaynak olarak belirledikleri unsurların farklılıklarıyla gerçekleşir.

1.1. Anadoluculuk düşüncesinin farklı kolları ve Memleketçi Anadoluculuk

Köksal Alver, Anadoluculuk anlayışlarını dört gruba ayırır. Bunlar, ilk sistemli Anadoluculuk hareketi olan ve Cumhuriyet'le yeni bir kimlik arayışına kaynak oluşturan Kemalist Anadoluculuk; Anadolu coğrafyası üzerinde yaşamış tüm milletleri ve on ait değerleri kabul eden Uygarlıkçı Anadoluculuk; Remzi Oğuz Arık tarafından ortaya koyulan ve Anadolu'yu Türk milliyetçiliğinin gerçek yeri olarak gören Milliyetçi Anadoluculuk ve son olarak da Nurettin Topçu tarafından geliştirilen Anadolu ve İslam'ı birleştiren İslami Anadoluculuk anlayışdır (Alver, 2004, s. 168-169).

Edebiyatta görülen Memleketçi Anadoluculuk anlayışı ise; İkinci Meşrutiyet sonrasında filizlenen, Millî Mücadele yıllarında güçlenen ve 1920-1930'lu yıllarda Cumhuriyet'in resmi kültür politikalarıyla paralel bir gelişim gösteren bir düşünce akımıdır.

Memleketçi Anadoluculuk; yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından Cumhuriyet'in ilanı ile temelleri atılan yeni ulus-devletin meşruiyet zeminini, kimliğini ve varlık kaynağını Anadolu coğrafyasında ve Anadolu insanında arar. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı

sonucunda imparatorluk topraklarının kaybı ile Anadolu, kutsal bir anavatan kültürüne dönüşür. Osmanlı döneminde aydın kesim tarafından Anadolu geri planda bırakılmış bir bölge olur. Millî Edebiyat Dönemi'nde millî olana geri dönme isteği kendisini gösterir. İbrahim Şahin çalışmasında, imparatorluktan millî devlete geçişte daralan zihni coğrafyanın ve kaybedilen toprakların ardından Anadolu'yu yeniden keşfetme zorunluluğundan bahseder (Şahin, 2023, s. 24-26).

Bu dönemde Anadolu'nun anavatan vurgusu ile Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları" ve "Sanat" şiiri, Kemalettin Kamu'nun "Bingöl Çobanları" şiiri ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanı; Anadolu'ya yönelme açısından bu dönemde dikkat çeker ve edebi metinlerde romantik bir Anadoluculuğun yansımaları olarak görülür (Topçu, 1999, s. 30-77). Bu dönem eserlerinde Anadolu'ya yönelişlerde aydın sınıfın Anadolu'ya yabancı kalması ve Anadolu'yu kurtarılmayı bekleyen bir varlık gibi göstermesi dikkat çeker. Kurtuluş Savaşı zamanındaki Anadolu'yu konu alan yazarlardan biri olan Tarık Buğra'nın Küçük Ağa'sında ise Anadolu; tüm yaralarına, yoksulluğuna ve çelişkilerine rağmen kendi içindeki tarihsel ve manevi güçle ayağı kalkan, Millî Mücadele'nin kahramanlarını yetiştiren bir bölge olarak aktarılır (Kurt, 2024, s. 55-60).

Genel olarak Atatürk döneminde Türk kültürünün köklerini bulmak amacıyla milliyetçi bir eksende dil ve tarih çalışmaları öncelenirken İsmet İnönü döneminde bu politikalar hümanist bir anlayışla yeniden şekillenir. Bu yeni dönemin amacı, evrensel uygarlık değerleri ile Anadolu'nun köklü geçmişini birleştirerek yeni bir senteze ulaşmaktır (Ünsal, 2020, s. 314). Böylelikle Mavi Anadoluculuk olarak adlandırılan yeni bir bakış açısı Halikarnas Balıkcısı tarafından ortaya konur. Özellikle Sabahattin Eyüboğlu'nun kurumsallaştırdığı Mavi Anadoluculuk, Anadolu'yu ilk çağlardan itibaren ele alan kümülatif bir tarih anlayışına dayanır. Seküler bir anlayışa sahip olan bu görüş, ırki ve dinî bağları bırakarak Anadolu'ya hümanist bakmayı savunur (Ünsal, 2020, s. 315-318).

2. Mehmet Faruk Görtunca'nın Anadoluculuğu

Mehmet Faruk Görtunca, Cumhuriyet'in ilk nesil şair, yazar ve gazetecilerindendir. Cumhuriyet'in kurucu neslinin genç temsilcileri gibi o da imparatorluğun yıkılışına ve Anadolu'nun vatanlaşma sürecine bizzat şahitlik eder (Şahin, 2023, s. 26). 1923 sonrası Türk edebiyatında yeni bir insan ve millî şuur inşa etme görevi ağırlıklı olarak dil ve edebiyat üzerinden yürütülür. Mehmet Faruk Görtunca da bu görevi, şiirlerinde, gazete yazılarında ve çıkardığı mecmualarda Anadoluculuk ve milliyetçilik anlayışını yansıtarak gösterir. Cumhuriyet dönemi Anadoluculuğunun, Ziya Gökalp'ın folklorla yönelen Türkçülüğü ile Yahya Kemal'in maziye ve Osmanlı-Türk medeniyetine dayanan bir estetik anlayışının birleşimi olduğu söylenebilir (Şahin, 2023). Mehmet Faruk Görtunca da Gökalpçı bir çizgiyle halkın diline, hece veznine, halk efsanelerine ve destanlarına yönelirken diğer yandan Yahya Kemal'in anlayışına yaklaşarak coğrafyanın tarihine ve Osmanlı'dan kalan kültürel mirasa sadık kalır.

İmparatorluktan millî devlete geçişte Anadolu'yu yeniden keşfetme yönelimiyle birlikte Ankara ve Anadolu merkezli bir bakış açısı oluşur. İlk dönem eserlerinde Anadolu'nun kurtuluşu ve yeniden kalkınması, Ankara'ya bağlanarak verilirken Tarık Buğra'nın Küçük Ağa romanıyla birlikte Anadolu merkezli bir bakış açısı ortaya çıkar ve Anadolu'nun kurtuluşu Anadolu insanına bağlanmış olur (Ünvar, 2020, s. 397-398). Tarık Buğra'nın bu Anadolu merkezli yaklaşımı Görtunca'nın çevre-taşra vurgusuyla örtüşür. Çünkü Görtunca da eserlerinde İstanbul ve Ankara'nın kozmopolit aydın tavrına karşı, Anadolu insanını ve Anadolu coğrafyasını eserlerinin merkezine alır. Bu nedenle Görtunca'nın yayıncılık faaliyetleri ve şiirleri, Anadolu'nun sesini ve davasını özgünlükle duyurma çabasıdır.

Görtunca, eserlerinde soyut bir köy romantizmi yapmaz; kendisinin Edirne'de doğması ve öğretmen olması nedeniyle Anadolu'nun kasaba hayatını, esnafını ve sivil insanını gerçekçi bir

şekilde aktarmaya çalışır. Gürtunca'nın Anadoluculuğu, halka doğrudan temas kuran, Anadolu'nun dertlerini ve değerlerini özümseyen bir yapıdadır.

3. Mehmet Faruk Gürtunca'nın Şiirlerinde Anadoluculuğun İşlenişi

İlk Menba, Mehmet Faruk Gürtunca'nın 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra yayımlanmış olduğu ilk şiir kitabıdır. Osmanlı Türkçesi ile yazılan kitap, İstanbul'da Ahmet İhsan ve Şürekası yayınları arasından çıkar (Arslan, 2019, s. 21). Kitap, "Millî Şiirler, Sevdalar ve Köy İlhamları" olmak üzere üç bölümden ve yirmi bir şiirden oluşur.

İlk Menba kitabında yer alan şiirler incelendiğinde şiirlerde yaygın olarak işlenen temanın Anadolu ve Millî Mücadele olduğu görülür. Gürtunca, bazı şiirlerinde aşk temasına yer vermiş olsa da kitapta Anadolu düşüncesi hâkim olur. İlk Menba kitabında baskın olan temanın Anadolu olması Gürtunca'nın yaşamı ve dönemin şartlarının etkisiyle gerçekleşir. Mehmet Faruk Gürtunca çocukluğundan itibaren Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerine şahit olmuş ve küçük yaşta babasını Çanakkale Savaşı'nda kaybetmiş bir yazardır. Öğretmen bir şair olması ve yeni devletin inşa sürecine yakından tanık olması, onun düşüncelerini ve eserlerini etkiler. Gürtunca, Anadolu'yu romantik bir bakış açısıyla ele alarak tarihini, coğrafyasını ve değerlerini anlatmaya çalışır. Kitabın ilk şiiri olarak karşımıza çıkan "Ah Anadolu", Gürtunca'nın Anadolu'ya olan romantik bakışını ve onu nasıl tanımladığını göstermektedir:

"Ey güzel Anadolu, ey güzel diyar
Ey Türklüğün Kabe'si, ey sevgili yar
...
Kahraman yatağsın, şanlar ilisin,
Ne kadar gülüyorsun, ne neşelisin!
...
Mukaddes toprağınla sen ne feyyazsın,
Şerefli tarihini dâhiler yazsın!
...
Kabe'ye nam verdin, ey şanlı diyar,
Haşere kadar düşmanın, ta bağıryanar!"

(Gürtunca, 1923, s. 3).

Gürtunca'nın İlk Menba (1923) adlı eserinin açılışını yapan 'Ah Anadolu' şiiri, erken Cumhuriyet dönemi romantik Anadoluculuğunun mekânı kutsallaştırma stratejilerini açıkça gözler önüne serer. Şair, geleneksel dinî referans çerçevesini seküler bir ulusal kimlik inşası için yeniden üreterek Anadolu'yu "Türklüğün Kabe'si" ilan eder. Bu kavramsallaştırma; imparatorluğun yıkılışıyla yaşanan ontolojik güvensizlik hissini, coğrafyayı aşkın ve mukaddes bir sığınak hâline getirerek aşma çabasıdır. Şiirde Anadolu'nun somut, yoksul ve harap gerçekliği göz ardı edilerek onun neşeli ve gülümseyen dış bir sevgili olarak idealize edilmesi, romantik tahayyülün estetik coğrafya inşasındaki kurucu rolünü kanıtlar. Gürtunca, şiirinde Anadolu'ya seslenerek ona duygularını aktarır. Anadolu'yu bir sevgili olarak görür ve ona övgülerde bulunur. Şiirin tamamında yazarın Anadolu'ya verdiği değerlerin aktarılması görülür. Gürtunca, Anadolu'nun tarihine göndermeler yaparak onu yüceltir ve başarılarını över.

Mehmet Faruk Gürtunca, Anadolu'ya olan bakışını 1944 yılında yayımlanmış olduğu Atatürk'e Ağıt-Millele Destan kitabının önsözünde şu şekilde aktarır: "Biz Anadolu'nun dağına, taşına öz güzelliğine bakarak dışına ve içine nüfuz ederek ruhunu terennüm edeceğiz. İç ve dışa ait bedii güzellikleri böyle meydana getireceğiz. Millet ve memleket edebiyatımızın böyle doğacağından kimin kuşkusu vardır?" (Gürtunca, 1944, s. 4).

Gürtunca'nın bu söylemi onun estetik ve poetik duruşunun Romantik Anadoluculuk zeminindeki teorik manifestosudur. Şairin Anadolu'nun dağına, taşına bakarken içine nüfuz ederek ruhunu terennüm etme iddiası, realist tasvirin ötesine geçerek coğrafyayı metafizik bir

öz olarak kurgulama çabasıdır. Gürtunca için vatan toprağı, rasyonel bir çalışmanın konusu değil, ancak sezgisel bir estetikle kavranabilecek ve millet/memleket edebiyatının kurucu unsuru yapılabilecek aşkın bir öznedir. Bu yaklaşım, Erken Cumhuriyet'in yeni ulus-devlet inşasında ihtiyaç duyduğu duygusal vatan aidiyetini ve yerli estetik omurgayı kurma arzusunu doğrudan temsil eder. Anadolu'ya romantik bir bakış açısıyla yaklaşan Gürtunca için Anadolu, coğrafyası, kültürü, insanı ve tarihiyle bir bütün olarak ele alınmalı ve yeni Türk devletini besleyen kaynaklardan biri olarak görülmelidir. Ayrıca Edirne'de doğan Mehmet Faruk Gürtunca, Millî Mücadele'nin yürütüldüğü Anadolu'ya, Anadolu insanına ve Mustafa Kemal Atatürk'e hayrandır ve bunlardan ilham alarak eserlerine yansıtır. Anadolu kitabı, bu ilham kaynaklarının sonucudur (Arslan, 2019, s. 32).

Mehmet Faruk Gürtunca'nın Çocukların Şiir Kitabı'nda "Anadolumuz" adıyla yerleştirdiği, Anadolu kitabında ise "Anadolu" adıyla tekrar yer vermiş olduğu şiiri onun Anadolu anlayışı için bir manifesto niteliği gösterir:

"Sen ne güzel bulursun,
Gezsen Anadolu'yu!
Dertlerden kurtulursun,
Gezsen Anadolu'yu!"

(Gürtunca, 1939a, s. 3).

Gürtunca'nın hem çocuk edebiyatına hem de Anadolu (1939) kitabına dâhil ettiği bu dizeler, Romantik Anadoluculuğun coğrafyayı bir şifa kaynağı ve arınma mekânı olarak kurgulama stratejisini yansıtır. Şair, modern yaşamın veya dönemsel krizlerin getirdiği varlık sıkıntılarını, Anadolu coğrafyasıyla kurulacak fiziksel bir temasla yani gezmekle aşılabilir kılmaktadır. Şiirde bir nakarat gibi tekrarlanan gezmek eylemi sıradan bir seyahatin ötesine geçerek, vatani keşfetme ve onunla bütünleşme yönünde ulusal bir ritüel karakteri kazanır. Coğrafyanın tüm sosyo-ekonomik zorluklarından arındırılarak yalnızca mutlak bir güzellik nesnesi olarak sunulması, romantik anlayışın estetize edilmiş bir ütopyik vatan inşasındaki ısrarını doğrular.

Gürtunca, şiirin geri kalan bölümlerinde Anadolu'nun coğrafi özelliklerini överek anlatır. Gürtunca'ya göre Anadolu; billur ırmakları, hoş toprakları, derde şifa, halkta vefa, eşsiz yerleri olan güzelliği şaheser bir yer olarak görür. Ağırlıklı olarak Anadolu'nun coğrafi güzelliklerinin üzerinde durulan bu şiirde Anadolu; gezip görülmeli, değeri ve güzelliği her fırsatta dile getirilmelidir.

Gürtunca için Anadolu'nun kadını da önemli bir kavram olmuştur. Millî Mücadele döneminde hem cephe hattında hem de cephe gerisinde Anadolu kadını büyük bir cesaret ve fedakârlık göstermiştir. Gürtunca da Anadolu'nun önemli değerlerinden biri olarak gördüğü kadınları romantik bakış açısıyla aktarır; şiirlerinde Anadolu kadınına seslenen ve onu öven dizelere yer verir. Mehmet Faruk Gürtunca, Anadolu kitabında manzum piyes özelliği gösteren "Bu Kız Kim" ve "Ana Kalbi" şiirlerinde Anadolu'nun savunulma mücadelesindeki kadınların kahramanlıklarını anlatır. Gürtunca'nın bu eserlerinde yaratmış olduğu Anadolu kadını; güzelliği ile herkesi etkileyen, korkusuz, gözü kara ve cesaretli olarak betimlenir. Anadolu kadını, vatanını savunmak için hayatını ve aşkını geri plana atmış vatan aşkı ile var olur:

"Genç ve Zehra yürüyorlar.. yürüyorlar yolda,
Yoldaş olmuştu bütün onlara rüzgar yolda...
İşte duydukları yalnız şu ilahi duygu,
Memleket duygusu, sevda karışık bir kaygı!
Gidiyorlar bir uzak köydeki cenk erlerine,
Koşuyor yardıma Türk kızları Türk askerine!.."

(Gürtunca, 1939a, s. 81).

Gürtunca'nın Anadolu (1939) adlı eserinde yer alan bu dizeler, Romantik Anadoluçuluğun bireysel hissiyatı millileştirme ve vatan savunmasını ortak bir varoluş zeminine taşıma stratejisini örnekler. Gürtunca'ya göre Türk genci, vatan uğruna mücadele eden, vatan sevgisi ile dolup taşan bir kalbe sahiptir. Anadolu, gençlerin vatan sevgisinin somutlaştığı yer olur. Şair, kahramanları Genç ve Zehra'nın hissettiği beşerî bir sevdâyı toplu bir memleket kaygısıyla birleştirerek aşkı ulusal bir görev bilincine dönüştürür. Bu süreçte doğanın kurucu bir unsur olarak aksiyona dahil edilmesi ve rüzgârın gençlere yoldaş kılınması, coğrafya ile millî mücadele ruhu arasında kurulan bağın romantik bir ifadesidir. Diğer yandan, Türk kızlarının cephe gerisinde aktif ve korkusuz özneler olarak kurgulanması, Erken Cumhuriyet dönemi edebiyatındaki fedakâr, mücadelecî ve kahraman Anadolu kadını mitinin inşasına doğrudan hizmet eder. Anadolu, memleket zor durumdayken dertlenip ağlayan, memleketin kurtulması için dualar eden ve memleket için cepheye gitmeye çekinmeyen cesur gençlerle doludur.

Gürtunca'nın şiirlerinde Anadolu insanı değişen dünya ve toplum düzeninde yozlaşmamış ve sağlığını koruyan bir cevher gibi görülür:

“Gülerken köylü kızlar,
Güler sanki yıldızlar,
Ne kalbin, gönlün sızlar,
Gezsen Anadolu'yu!”
“Derde şifa bulursun,
Halkta vefa bulursun,
Kim der, cefa bulursun,
Gezsen Anadolu'yu”

(Gürtunca, 1939a, s. 4).

Bu dörtlükler, Romantik Anadoluçuluğun halkı estetize etme ve taşrayı ahlaki bir sığınak olarak kurgulama stratejisini doğrudan örneklendirir. Şair, köylü kızların gülüşünü yıldızlar gibi kozmik imgelerle ilişkilendirerek taşra insanını dünyevi gerçekliğin ötesinde, kutsal ve saf bir yere taşır. Bu yaklaşım, Anadolu köylüsünün sosyo-ekonomik zorluklarını perdeleyerek onun yerine ahlaki bir ideal olan vefa kavramını koyar. Coğrafyada mevcut olan tarihsel ve fiziksel cefanın retorik düzeyde kesin biçimde reddedilerek Anadolu'nun mutlak bir şifa ve huzur alanı olarak sunulması, erken cumhuriyet dönemi ulus-devlet inşasında kitlelere benimsetilmek istenen ütöpik vatan tasavvurunun estetik bir dışavurumudur.

Mehmet Faruk Gürtunca'nın Anadolu kitabında yer alan “Anayurt Dün” ve “Anayurt Bugün” şiirleri, Cumhuriyet'in erken dönem kültür politikalarıyla uyum göstermesiyle dikkat çeker. Cumhuriyet'in kuruluş sürecini “dün-bugün” karşılaştırmasıyla Anadolu coğrafyasının kutsanmasını ve köylünün romantize edilmesini sağlar. Romantik Anadoluçulukta imparatorluk dönemi Anadolu'su, İstanbul'un kozmopolit yapısı karşısında unutulur. Gürtunca, 1924 yılında yazdığı “Anayurt Dün” şiirinde Anadolu'nun bu yalnızlığını ve ihmal edilmişliğini aktarır:

“Hasta hanlar, çökük evler, soluyan bir kağıt...
Tozlu yollar... sarı vadiler... ateş toprağını
Bir su bulsun diye her gün kazan ak saçlı kadın”

(Gürtunca, 1939a, s. 15).

Şair; hasta hanlar, çökük evler ve soluyan kağıt imgeleri üzerinden Anadolu'yu can çekişen marazi bir mekân olarak kurgular. Bu harabe estetiği, Osmanlı döneminde taşranın kaderine terk edilmişliğinin edebi bir vesikası niteliğindedir. “Ateş toprağını su bulmak için kazan ak saçlı kadın” figürüyle somutlaşan çilekeş Anadolu insanı temsili, okuyucuda melankolik bir suçluluk duygusu uyandırırken inşa edilen bu karanlık ‘dün’ tasviri, Cumhuriyet'in modernleştirici ve kurtarıcı ‘bugün’ hamlelerini meşrulaştıran retorik bir zemin işlevi görür.

Gürtunca, şiirin sonunda savaştan savaşa giden Türk gencine seslenerek geleceğini inşa etmesini dile getirir. Anadolu'yu ayağa kaldıracak olan, tamir edecek olan Türk gencidir:

“Neymiş öğren: Oto, tayyare, buhardan makina,
Gezdiğin yetti al atlarla akından akına!
Yık şu kerpiç evi, yık hanları, yık her yeri sen,
Yap şu viran eli en sonda güneşler yeri sen!..”

(Gürtunca, 1939a, s. 17).

Gürtunca'nın “Anayurt Dün” şiirinin bu dizeleri, Romantik Anadoluçuluğun sadece pasif bir coğrafya övgüsü olmadığını, aksine kurucu ve devrimci bir modernleşme aksiyonu talep ettiğini ortaya koyar. Şair, geleneksel askeri fetih kavramı olan ‘al atlarla akından akına gitmek’ kalıbının miadını doldurduğunu dile getirirken Türk gençliğini Cumhuriyet'in teknolojik araçlarıyla donatmaya çağırır. Anadolu'nun geri kalmışlığını temsil eden kerpiç ev ve hanların radikal bir biçimde yıkılması yönündeki inkılapçı irade, eski rejimin maddi kalıntılarından kurtulma arzusunu yansıtır. Anadolu'yu bir güneşler yeri yapma hedefi ise, coğrafyayı karanlıktan aydınlığa çıkarma idealiyle bütünleşen, erken cumhuriyet dönemi modernleşme ülküsünün romantik ve ütöpik bir manifesto ifadesidir.

1939 yılında yazmış olduğu “Anayurt Bugün” şiirinde ise karamsar atmosferden kurtulmuş bir Anadolu anlatılır. Artık Cumhuriyet ilan edilmiş, ulus-devlet anlayışı benimsenmiş ve Atatürk ilke ve inkılapları uygulanmıştır. Böylelikle imparatorluk döneminde unutulmuş olan Anadolu, Cumhuriyet değerleriyle yeniden hatırlanmış, kalkındırılmış ve değerlenmiştir. Anadolu'nun gençleri artık cepheye gitmemekte, genç kızlar ve nineler gözyaşı dökmemektedir. Eski kerpiç evler artık şenlenmiş ve Anadolu'nun her köyü cennet olmuştur. Gürtunca'nın “Anayurt Dün” şiirinde Türk gencine seslenmesinde istedikleri gerçekleşmiş ve Anadolu her yanıyla eşsiz bir vatan olmuştur:

“Öğrenilmiş: Oto, tayyare, buhardan makina,
Geziliyor köylü çocuklar da vatandan vatana!
Koca dünyalara meydan okuyor Türk eri bak!..”

(Gürtunca, 1939a, s. 20).

Bu dizeler, Romantik Anadoluçuluğun ütöpik vaatlerinin Cumhuriyet modernleşmesiyle nasıl rasyonalize ve realize edildiğini ortaya koymaktadır. ‘Dün’ün şiirinde gençliğe bir ödev olarak yüklenen teknolojik araçların artık öğrenilmiş birer pratik olarak sunulması, Cumhuriyet'in sanayileşme ve eğitim politikalarının estetik düzeydeki meşruiyet beyanıdır. Şairin köylü çocukları coğrafi ve sosyal değişimin aktif özneleri olarak kurgulaması, taşra insanının feodal sınırlardan kurtularak cumhuriyet yurttaş kimliğini kazanmasını simgeler. Türk erinin koca dünyalara meydan okuyan bir güçle donatılması ise, harabe hâline getirilmiş olan Anadolu coğrafyasının cumhuriyet ideolojisiyle yeniden inşa edilerek küresel ölçekte özgüvenli ve sarsılmaz bir ulusal güce dönüştürüldüğünün romantik ifadesidir.

Gürtunca şiirin sonunda kararlı bir ülke olarak gördüğü Anadolu'yu güneş yeri yapan kişi olarak Atatürk'ü gösterir. Romantik Anadoluçuluk etkisiyle üzerinde durulan Anadolu'ya hak ettiği aydınlığı Atatürk kazandırır:

“Kararan ülkeyi yapmış ta güneşler yeri bak,
Uçuyor ruhu semamızda mukaddes (Ata)nın,
Nerde bilmem eşi dünyada, bu eşsiz vatanın?”

(Gürtunca, 1939a, s. 20).

Gürtunca'nın “Anayurt Bugün” şiirinin bu son dizeleri, Romantik Anadoluçuluk düşüncesinin erken cumhuriyet dönemindeki seküler kutsallık ve kurucu lider kültüyle kurduğu eklemlenmeyi açıkça ortaya koyar. Şair, Anadolu'nun kötü talihinin yenilmesini ve kararlı

ülkenin güneşler yeri yapılmasını doğrudan Mustafa Kemal Atatürk'ün karizmatik liderliğiyle ilişkilendirir. Atatürk'ün vefatının hemen ardından kaleme alınan bu dizelerde, Ata'nın mukaddes ruhunun vatan semalarında uçtuğu yönündeki tasavvur, kurucu lidere seküler bir aşkınlık ve koruyucu bir ölümsüzlük atfetme gayretinin edebi ifadesidir. Şiirin eşsiz vatan vurgusuyla son bulması ise, romantik milliyetçi literatürün kurucu unsurlarından olan ulusal istisnacılık düşüncesinin coğrafya üzerinden estetize edilerek tescillenmesini sağlar.

1930'lu yıllarda Akdeniz'de yayılcı bir politika izleyen ve Anadolu kıyılarını tehdit eden İtalya'nın yükselen faşist anlayışına karşı Görtunca'nın yazmış olduğu Dokunmayın Bu Vatan ve Bu Arslana Dokunmayın adlı eserlerinde Anadolu, şehit kanıyla çizilmiş kutsal bir garnizondur:

“Kimseden bir karış yer, bir toprak istemeyiz,
Bize yeter bu vatan: Bu sular, bu gökkubbe!
Göz dikmeyin bu yurda, istemeyin bunu siz”

(Görtunca, 1939b).

Görtunca'nın 1930'ların sonunda yükselen faşist ve yayılcı dış tehditlere karşı kaleme aldığı bu dizeler, Romantik Anadoluçuluğun savunmacı karakterini açıkça ortaya koymaktadır. Şair, emperyalist emellere karşı barışçıl ama tavizsiz bir coğrafi yetinme ilkesini benimseyerek Misakımillî sınırlarını aşılmaz bir kırmızı çizgi olarak çizer. Anadolu'nun suları ve gökkubbesiyle kendi kendine yeten kutsal bir bütün olarak kurgulanması, kültürel Anadoluçuluğun dışa açık kozmopolit yapısına tezat oluşturacak biçimde, vatani dış tehditlere karşı korunan kapalı bir kale şeklinde tahayyül eden tepkisel bir savunmanın estetik dışavurumudur.

Sonuç

Erken Cumhuriyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma tecrübesinin ardından yeni kurulan devletin ulusal kimlik, kültür politikaları ve meşruiyet zeminini inşa etmeye çalıştığı kırılma dönemlerinden biridir. İmparatorluk topraklarının kaybedilmesi ve Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte sınırlanacak ve yeniden inşa edilecek tek kutsal vatan toprağı olarak Anadolu kalmıştır. Bu tarihsel zorunluluk, dönemin aydın ve edebiyatçıları sınır ötesi ideallerden ziyade, sınırları belirgin bir coğrafya ve bu coğrafyada yaşayan halkı esas alan Anadoluçuluk düşüncesine yöneltmiştir. Dergâh ve Anadolu Mecmuası etrafında olgunlaşan Anadoluçuluk hareketi; zaman içinde ideolojik, kültürcü ve hümanist gibi çeşitli kollara ayrılmış; edebî kamuda ise coğrafyayı, taşrayı ve halkı estetize ederek kutsayan romantik bir Anadoluçuluk anlayışı güçlü bir şekilde öne çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'nun geri plana atılması ve savaş sürecinde gerçekleşen işgallerden dolayı elde vatan toprağı olarak Anadolu'nun kalması yazarların ve aydınların Anadolu'ya yönelmesine sebep olmuştur. Eserlerde Anadolu'nun tarihî, coğrafi özellikleri ve Anadolu insanının sorunları ve kahramanlıkları işlenir. Anadolu'ya olan bu bakış zaman içerisinde ideolojik bir hâl alırken kendi içinde çeşitli gruplara ayrılır. Bu gruplardan biri olan romantik Anadoluçuluk ise Anadolu'yu coğrafi ve kültürel unsurlarının tamamını kapsayacak şekilde ele almış ve kaynak olarak kullanır. Bu dönemde eserlerinde Anadolu'ya geniş bir biçimde yer veren ve romantik bir bakışı benimseyen yazarlardan biri de Mehmet Faruk Görtunca'dır.

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet döneminde şekillenen millî kimlik inşası sürecinde, coğrafyanın ve taşranın edebi kamuda nasıl kurucu bir kaynak hâline geldiğini Mehmet Faruk Görtunca'nın şiirleri ve özellikle Anadolu (1939) adlı eseri üzerinden merkezileştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki coğrafi kayıplar ve işgal tecrübeleri, aydınları elde kalan son mukaddes sığınak olarak Anadolu'ya yöneltmiş; bu yönelim zamanla homojen bir yapıdan ziyade kendi içinde ideolojik kırılmaları barındıran Anadoluçuluk akımlarını doğurmuştur.

Gürtunca, bu akımlar içinde coğrafi ve kültürel unsurları mitleştirerek bütünüyle kapsayan Romantik Anadoluçuluk çizgisinin erken cumhuriyet yayıncılığında en sadık ve üretken temsilcilerinden biri olarak dikkat çeker.

Gürtunca'nın poetikası ve şiirleri derinlemesine incelendiğinde, onun romantizminin çift zamanlı ve diyalektik bir yapı üzerine kurulduğu saptanır. Şair, Millî Mücadele sürecindeki bağımsızlık krizini ve imparatorluk dönemi Anadolu'sunun kaderine terk edilmişliğini melankolik ve karamsar bir harabe estetiğiyle resmeder. Ancak bu ontolojik çaresizlik hissi, kökleri Orta Asya Türk tarihine uzanan kahramanlık anlatılarıyla ve cepheye kazanılan askeri zaferlerle ikame edilerek aşılmaya çalışılır. Bu yönüyle Gürtunca'nın metinleri, geçmişin travmasını geleceğin ulusal uyanışına tahvil eden tepkisel ve savunmacı bir romantizmin vesikasıdır.

Şairin başat eseri olan Anadolu (1939), sadece tematik düzeyde değil, yapısal ve metodolojik olarak da Romantik Anadoluçuluğun bir el kitabı niteliğindedir. Eserin açılışındaki "Anadolu" şiiriyle başlayan ve okura vatanı adımlamayı gösteren gezme/keşfetme öğüdü, kitabın bütününe yayılarak sistematik bir ulusal coğrafya turuna dönüştürülür. Gürtunca'nın Türkiye'nin farklı şehir ve bölgelerini şiirsel bir atlas gibi haritalandıran bu yaklaşımı, metin aralarına serpiştirilen siyah-beyaz resimlerle desteklenir. Şiirsel imge ile görsel malzemenin bu şekilde birleştirilmesi, okura sadece hayali bir cennet vaat etmekle kalmamış; erken cumhuriyet yurttaşına somut, sınırları belirgin ve estetik olarak kutsanmış bir vatan panoraması sunmuştur.

Son olarak, Mehmet Faruk Gürtunca'nın şiirsel mirası, Anadolu'nun sosyo-ekonomik gerçekliğini rasyonel bir realizmle ele almak yerine; onu ideolojik bir değerlendirmeden geçirerek kutsal anavatan, halkı ise ahlaki saflığın kaynağı olarak yeniden üreten Romantik Anadoluçuluğun kurucu reflekslerini yansıtmaktadır. Anadolu kitabı, Erken Cumhuriyet elitinin yeni ulus-devleti ve makbul vatandaşı inşa ederken ihtiyaç duyduğu duygusal ve estetik coğrafya algısını somutlaştıran, literatürde göz ardı edilmemesi gereken ideolojik-edebî bir uğrak noktasıdır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2014). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçura, Y. (2012). *Hatıralarım*. Erdoğan Musa (Haz.). Hece Yayınları.
- Alver, K. (2004). *Sosyolojik açıdan Anadoluçuluk* [Yüksek lisans tez özeti]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 166-169.
- Arslan, İ. (2019). *Mehmet Faruk Gürtunca'nın şiirleri üzerine bir inceleme*. Hiper.
- Aslan, F. (2008). *Anadolu Mecmuası ve Anadoluçuluk (1924-1925)* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Atabay, M. (2008). Anadoluçuluk. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik içinde* (s. 515-532). İletişim Yayınları.
- Aydın, S. (1999). *Kimlik sorunu, ulusallık ve Türk kimliği*. Öteki Yayınevi.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İletişim Yayınları.
- Delannoi, G. (1998). Milliyetçilik ve ideolojik kataliz. J. Leca (Ed.), *Uluslar ve milliyetçilikler içinde*. Metis Yayınları.
- Gürtunca, M. F. (1923). *İlk menba*. Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaası.
- Gürtunca, M. F. (1939a). *Anadolu*. Ülkü Basımevi.
- Gürtunca, M. F. (1939b). *Bu arslana dokunmayın*. Ülkü Basımevi.
- Gürtunca, M. F. (1944). *Atatürk'e ağıt-Milliete destan*. Ülkü Basımevi.

- Hacısalıhoğlu, F. (2023, 15 Mayıs). Anadoluculuk. *Atatürk Ansiklopedisi*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadoluculuk/>
- Hacısalıhoğlu, F. (2024, 15 Mayıs). Anadolu Mecmuası. *Atatürk Ansiklopedisi*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-mecmuasi/>
- Hanioğlu, M. Ş. (2012). Türkçülük. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 551-554).
- Karadişoğulları, E. (2005). Dergâh Mecmuası'nın Türk edebiyatı ile Millî Mücadeledeki yeri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (27), 219-226. <https://izlik.org/JA73FD73AL>
- Kurt, A. (2024). “Bilgin okur” perspektifinden Yaban ve Küçük Ağa romanlarında metinlerarasılık: Ahmet Celal ile Çolak Salih odaklı bir okuma denemesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 48-63. [10.29228/SOBIDER.78461](https://doi.org/10.29228/SOBIDER.78461)
- Lewis, B. (2011). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Arkadaş Yayınları.
- Özön, N. (1949). Mustafa Nihat Özön'le konuşma. *Ulusal Kültür*, (4).
- Öztürk, N. (2006). Nurettin Topçu: Anadolu yollarında. *Hece Dergisi*, 438-442.
- Şahin, İ. (2023). Anadoluculuğun poetikası. *Türk Dili*, (862), 22-33.
- Tonga, N. (2011, Mayıs). Anadolu Mecmuası (1924-1925) ve Anadoluculuk fikri üzerine bir inceleme. *Türk Yurdu*.
- Topçu, Ü. B. (1999). *Anadoluculuk hareketi ve Türk edebiyatına etkileri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülken, H. Z. (2021). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ünsal, F. A. (2020). Mavi Anadoluculuk hareketi ve Sabahattin Eyüboğlu'nun millet anlayışı. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 313-324. <https://doi.org/10.29228/ijlet.43397>
- Ünvar, S. (2020). Tarık Buğra'nın romanlarında Anadolu ve Anadoluculuk düşüncesi ile ilişkisi. A. Öz (Ed.), *Tarık Buğra kitabı içinde* (s. 397-410). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Beyanlar / Statements

Finansman Beyanı	Bu araştırma; kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörlerdeki fon kuruluşlarından herhangi bir hibe almamıştır.
Funding Statement	<i>This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.</i>
Çıkar Çatışması Beyanı	Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir muhtemel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.
Declaration of Interests	<i>The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.</i>
Yazar Katkıları	Bu makale tek yazarlıdır. Kavramlaştırma, metodoloji, araştırma, yazım ve düzenleme süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.
Author Contributions	<i>This is a single-authored article. Conceptualization, methodology, investigation, writing and editing were all carried out by the author.</i>
Etik Kurul Onayı	Bu çalışma, birincil veri toplama (anket, görüşme, deney vb.) içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Ethics Approval	<i>This study did not involve primary data collection (surveys, interviews, experiments, etc.) and therefore did not require ethics committee approval.</i>
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı	Yazar; bu çalışmanın hiçbir aşamasında üretken yapay zekâ araçlarından yararlanmadığını beyan eder. Metnin tamamı yazar tarafından üretilmiş olup çalışmanın içeriğine ilişkin bilimsel ve etik sorumluluk bütünüyle yazara aittir.
Artificial Intelligence Usage Statement	<i>The author declares that no generative artificial intelligence tools were used at any stage of this study. The entire text was produced by the author, who bears full scientific and ethical responsibility for the content of the work.</i>